

LADANCSIK TIBOR

A NEMZETI IDENTITÁS ÁTÖRÖKÍTÉSE A DÉLVIDÉKI MAGYAR–SZERB VEGYES HÁZASSÁGOKBAN

A nemzetek egymás közti viszonyában a vegyes házasságkötések kiemelt szerepet töltenek be. Egy kisebbség helyzetének felmérésében a vegyes házasságok vizsgálata ezért hiteles képet adhat annak társadalmi helyzetéről. A tanulmányban a délvidéki magyarság vegyes házasságkötéseit elemzem. A délvidéki magyarság döntő többsége Szerbia északi részén, közvetlenül a magyar határ mellett él. Az itt található járásokban abszolút vagy relatív többséget képez, ezért ezt a területet tekintik a tömbmagyarságnak. A térségben azonban jelentős számban élnek más nemzetek tagjai is, mint például az államnemzetet alkotó (de lokálisan kisebbséget képező) szerbek, valamint egyéb népcsoportok (horvátok, bunyevácok) is. A magyar többségű, mégis multietnikus környezet lehetőséget teremt a vegyes házasságkötésekre. A házassodási piacon a magyarok számára tehát a magyarok mellett más nemzetiségek tagjai is elérhetőek. Felvidéken és Erdélyben a magyarok vegyes házasságkötései egyet jelentenek a többségi társadalom tagjaival (szlovák, román) kötött vegyes házassággal. Délvidék multietnikus helyzete miatt a helyi magyarság heterogám házasságkötései is eltérnek, a partnerek között ugyanis nemcsak a többségi társadalom, hanem más nemzetiségek tagjai is megjelennek. A partnerek közt itt is a szerbek dominálnak, mivel a vegyes házasságot kötő magyarok közel háromnegyede szerb partnert választ. A heterogám házasságok több mint negyedében azonban egy másik nemzetiség tagja lesz a választott partner.

A vegyes házasságkötések gyakoriságában a multietnikus környezet mellett a népcsoport mérete is fontos szerepet játszik. Minél nagyobb lélekszámú egy nemzetiség, annál kevesebb vegyes házasságot köt, és fordítva, minél alacsonyabb az adott nemzetiség lélekszáma, annál magasabb lesz a heterogám házasságkötések aránya.¹ Ez a házassodási piac beszűkülésének

---

1 Biacsi Antal: *Kis délvidéki demográfia*. Életjel Kiadó: Szabadka, 1994.; Blau, Peter M. – Blum, Terry C. – Schwartz, Joseph E.: Heterogeneity and Inter-marriage. *American Sociological Review*, 1982. 47 (1). 45–62.; Mrdjen, Snježana – Bahnik, Maja: Ethnic Inter-marriage in Croatia with Special Emphasis on the Czech Minority. *Geographics Pannonica*, 2018. 22 (2). 150–168.; Hwang, Sean-Song – Saenz, Rogelio – Aguirre, Benigno E.: Structural and individual determinants of out-marriage among Chinese-, Filipino-, and Japanese-Americans in California. *Sociol. Inq.* 1994. 64 (4). 396–414.

tudható be, egy alacsony lélekszámú nemzetiség tagjai ugyanis nehezen találnak maguknak megfelelő partnert a saját nemzetiségükből. A házassági piacon nagy valószínűséggel egyáltalán nem talál azonos nemzetiségű partnert, ezért más nemzet tagjai között is válogatnia kell, ez pedig a heterogám házasságkötés valószínűségét növeli. A csoportnagyság hatása azonban nem minden kisebbségre érvényes, a romák ugyanis egy adott térségben még az alacsony lélekszámuk mellett is nagyon alacsony arányban kötnek vegyes házasságokat. A etnikai térszerkezet azonban (gyengébb formában) rájuk is hatással van, mivel egy telepen esetükben is magasabb a homogámia aránya, mint az elszórtan élő romák esetében. A határon túli magyarság esetében azonban maradéktalanul érvényesül a csoportnagyság hatása. Erdélyben a tömb területein nagyon alacsony a vegyes házasságkötések aránya, a szórványban azonban magas.² A szórványtelepüléseken a magyarság aránya 20% alatti, a házassági piac emiatt pedig beszűkült, ebből pedig a vegyes házasságkötések magas aránya következik. Ez a helyzet a Délvidéken is megfigyelhető, a szórványban ugyanis jóval magasabb a magyarok heterogám házasságkötési aránya, mint a tömb területein. A Tisza menti településeken, ahol a magyarság aránya 90% feletti, a vegyes házasságkötések aránya 7,3%. Az elszórványosodott dél-bácskai régióban azonban ez az érték már 70,9%. Szerémségben a legmagasabb ez az érték, itt a magyarok 85,3%-a köt vegyes házasságot.³

A vegyes házasságkötések tehát a szórványban sokkal gyakoribbak, ez azonban nemcsak a házasságkötéseket, hanem a magyar identitás továbbörökítését is jelentősen befolyásolja. A szórványban jelen lévő szerb dominancia mind a magyar nyelv használatát, mind pedig a magyar nyelv vállalását nehezéssé teszi. Egy vegyes házasságban élő magyar szülőnek nagy erőfeszítéseket kell tennie, ha saját identitását is szeretné tovább örökíteni a gyermeke számára. A magyarság fennmaradásához ez viszont kulcsfontosságú, mivel ha a magyarok utódai egy másik nemzet lélekszámát gyarapítják, az a magyar közösség lélekszámcsökkenéséhez, hosszú távon pedig a megszűnéséhez vezethet. A délvidéki vegyes házasságokban a nemzeti identitás formálódásának öt jelentős színtere lehet: a nyelvhasználat, az identitás felvállalása (magyarnak vallja-e magát), a vallás, a nemi szerepek és a családi habitus (patriarchális családmodell hatásai), valamint az identitás átörökítése. Jelen tanulmányban az identitás átörökítését, valamint ennek problémáit elemzem.

2 Horváth István: Az etnikailag vegyes házasságok az erdélyi magyar lakosság körében: 1992–2002. In: Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion – RMDSZ Ügyvezető Elnökség: Kolozsvár, 2004.

3 Badis Róbert: Látélet a vajdasági magyarok demográfiai helyzetéről. *Pro Minoritate*, 2012. 21 (3). 27–38, itt: 33.

Elméleti keretek

A vegyes házasságok kutatása során alapvetően két elmélet fogalmazódott meg: az asszimilációs elmélet és a társadalmi kohéziós elmélet. Az asszimilációs elmélet⁴ szerint a kisebbségek fokozatosan nyitnak a többségi társadalom felé. Ennek a nyitásnak a következtében heterogám házasságok jönnek létre a két nemzet tagjai között. A vegyes házasságokból származó utódok a legtöbb esetben a többségi nemzet nyelvét és identitását sajátítják el. A kisebbség lélekszáma fokozatosan csökken, tagjai lassanként beolvadnak, elveszítve saját nemzeti identitásukat, helyette pedig az államalkotó nemzet identitását veszik fel. Az asszimiláció generációkon keresztül is folyhat, ahol minden egyes generáció többet ad fel felfelmenői nemzeti identitásából, átvéve a többségi nemzet identitásának elemeit. Ritkább esetben azonban egy generáció alatt is megtörténhet, ez esetben a vegyes házasságot kötő kisebbségi feladja eredeti nemzeti identitását, és az államalkotó nemzet tagjának vallja magát.

Az asszimilációval kapcsolatban különböző stratégiákat alakíthatnak ki. A tudatos asszimilánsok célja, hogy a gyerekeik a beolvadjanak, mivel véleményük szerint a kisebbségi lét alacsonyabb státusszal jár. A beletörődő asszimilánsok nem örülnek neki, hogy a gyerekeik a domináns nemzet identitását veszik fel, de ezt megváltoztathatatlan tényként kezelik. A disszimilánsok pedig tudatosan törekszenek saját identitásuk átadására gyerekeik számára.⁵ A romakutatásokban használt kategóriák jelentős átalakításokkal esetünkben is használhatók lehetnek. Az asszimiláció tudatos választása a vegyes házasságokban is megfigyelhető. Egy köztes állapot is beazonosítható, ahol a magyar szülő a többség tagjaként szeretné látni gyermekét, azonban az is fontos a számára, hogy a magyar identitásának egy kis részét tovább örökítse. Harmadik kategóriaként a kettős identitás figyelhető meg, amely esetben a magyar fél a teljes magyar identitását át szeretné adni, hogy a későbbiekben gyermeke szabadon választhasson a kettő között, vagy mind a kettő a személyisége részét képezze.

4 Gordon, Milton M.: *Assimilation in American life*. Oxford University Press: New York, 1964.; Yinger, J. Milton: Az asszimiláció és disszimiláció elmélete felé. *Regio*, 2002. 13 (1). 24–44.; Gyurgyik László: Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében. *Regio*, 2002. 13 (1). 121–150.

5 Tóth Kinga Dóra: *Sikerese cigányok identitása Angliában és Magyarországon*. L'Harmattan Kiadó: Budapest, 2008.

A heterogám házasságkötésekkel foglalkozó másik elmélet a társadalmi kohéziós elmélet,⁶ amelyet elsősorban a nyugati országok bevándorló népessége kapcsán dolgoztak ki. Az elmélet hívei szerint a vegyes házasságok a kisebbségek integrációját eredményezik. A gyakori vegyes házasságkötéseket a nemzetiségek egyenlőségének indikátoraként kezelik. Véleményük szerint ugyanis csak akkor jöhetnek létre vegyes házasságkötések, ha a többség magával egyenlőnek tartja a kisebbséget, nem pedig alacsonyabb státuszúnak. A gyakori házasságok pedig a két nemzet közeledését eredményezik, mivel egy ilyen kapcsolat nemcsak két embert, hanem két teljes rokonságot is összehoz. A gyakori heterogám házasságok ezáltal erős és gyenge kötéseket hoznak létre a nemzetek között. A délvidéki magyarság nem bevándorló, hanem őshonos kisebbség, ebből adódóan pedig a társadalmi kohéziós elmélet alkalmazása problémákba ütközik, mivel azt a bevándorlók helyzetének elemzésére alkották meg. A magyarok szempontjából a szerbek nem befogadó társadalom, és a magyarság sem bevándorolt népesség, emiatt pedig irreális elvárás a beolvadásuk. Egyes elemei azonban használhatók – a magas vegyes házasságkötési arányokból következtethetünk a súlyos ellentétek hiányára. Szerbia nagyobb lélekszámú nemzetiségei közül a magyarok kötnek a legnagyobb arányban heterogám házasságokat a szerbekkel. A bosnyákok és az albánok vegyes házasságkötési arányai 10% alatt vannak, a magyaroké viszont közel 38%.⁷ A magyar–szerb viszony esetén tehát kisebb a társadalmi távolság, mint az albán–szerb viszony esetében.

Módszertan

Az interjúk kutatásom a magyar–szerb vegyes házasságokról Délvidék északi részén, a tömbmagyarság területén készült. A vizsgálat öt szomszédos településen zajlott, ahol mind a magyarság, mind pedig a szerbség jelentős lélekszámban él. Az öt helységből háromban a magyarság abszolút többséget, kettőben relatív többséget alkot – a magyarság legkisebb aránya 40%, a legnagyobb pedig 90%. A térséget egységként szemlélve a magyarság abszolút többségben él. Összesen harminckét interjúalannyal készítettem félig strukturált interjúkat. Az interjúk magyar nyelven készültek, és a rögzítés is ezen a nyelven

6 Smits, Jeroen: Ethnic Inter-marriage and Social Cohesion. What Can We Learn from Yugoslavia? *Social Indicators Research*, 2010. 96 (3). 417–432.; Botev, Nikolai: Where East Meets West: Ethnic Inter-marriage in the Former Yugoslavia, 1962 to 1989. *American Sociological Review*, 1994. 59 (3). 461–480.; Gündüz-Hoşgör Ayşe – Smits, Jeroen: Inter-marriage between Turks and Kurds in contemporary Turkey: Inter-ethnic relations in an urbanizing environment. *European Sociological Review*, 2002. 18 (4). 417–432.

7 RZS: Statistical Office of the Republic of Serbia

történt. Az interjúalanyok közül huszonnyolc vegyes házasságban élt. Hat esetben a térség prominens személyeit, véleményformálóit kérdeztem meg a vegyes házasságokról, valamint a magyarok és a szerbek viszonyáról. A szakértői interjúk a polgármesterrel, a kocsmárossal, a helyi pappal, két orvossal és a területi ombudsmannal készültek. Közülük ketten maguk is vegyes házasságban élnek, így tőlük a szakértői kérdések mellett a vegyes házasságról szóló kérdéssort is lekérdeztem.

Az interjúalanyok kiválasztása során elsősorban a magyar interjúalanyokat kerestem, mivel a vegyes házasságokat a kisebbség szempontjából vizsgáltam. A mintavétel hólabda módszerrel zajlott, az interjúalanyok ajánlásai alapján kerestem fel a további személyeket. A lekérdezés személyesen történt, az összes interjút én készítettem. Tanulmányomban a házasságokkal foglalkozom, és az interjúk során is így jártam el. Döntésem alapvetően két okból született. Az első, hogy az interjúk főként rurális településeken készültek, ahol döntően a házasságok a dominálnak, az élettársi kapcsolatok pedig kevésbé elterjedtek. A szocializmus idején az interjúalanyaim elmondása alapján többször elmaradt az egyházi ceremónia, a polgári házasságkötés azonban mindig megtörtént. A házasság ezért is jóval elterjedtebb, mint az élettársi kapcsolatok. A második ok tisztán módszertani jellegű. A szerb statisztikai hivatal nem rögzíti az élettársi kapcsolatokat, csak a házasságkötéseket. Az általam használt adatok alapján így csak a vegyes házasságkötésekről és a fennálló házasságokról vonhatok le következtetéseket, az élettársi kapcsolatokról nem. Az interjúk elemzése során ezért a házasságok bemutatására törekszem, mivel erről a társadalmi csoportról közlök adatokat. Az elemzésben nem csak fennálló házasságok szerepelnek, elvált interjúalanyaim is voltak. Ez rávilágíthat a heterogám házasságokban jelen levő problémákra. A statisztikai adatok terén sem keletkezik probléma emiatt, ugyanis azokban az összes házasságkötés szerepel, függetlenül attól, hogy az adott házasság válással végződött (fog végződni), vagy sem.

Az interjúalanyok anonimizálása során kódolást alkalmaztam, a tanulmányban a kódok alapján hivatkozom az interjúalanyokra. A kód első két számjegye az életkort, az ezt követő betű a nemzet jelöli, a következő betű a nemzeti hovatartozás, a végén található számjegy pedig a gyerekek száma. Az N betű a nőt, az F pedig a férfit jelzi. A nemzetiség kódolásánál az M a magyart, az SZ a szerbet, a K a keveréket, a B pedig a bunyevácot jelzi. A 28NM1 kóddal rendelkező interjúalany 28 éves, nő, magyar nemzetiségű, és egy gyereke van. Az elvált interjúalanyokat a kód után E jelzéssel jelöltem, így rájuk például 38NM2E formában hivatkozom. Az interjúk elemzése során típusokat alkottam, amelyeket az elemzés során is felhasználtam. A típusok elkülönítése a nemzeti identitás dimenziói mentén zajlott. Az anonimitás megőrzése érdekében az idézetekben szereplő

személyneveket módosítottam. A magyar neveket más magyar nevekre cseréltem, és hasonlóan jártam el a szerb és a nemzetközi nevek esetében is. A települések nevét az idézetekből kihagytam.

Az identitás átörökítése

Szükséges tehát megvizsgáljunk az identitás átörökítésének folyamatát, mivel csak így kaphatunk teljes képet a heterogám házasságokról. Az identitások terén – ez kiváltképpen igaz a nemzeti identitás esetében – kiemelt fontosságú annak továbbörökítése, az utódok számára történő átadása. Ha egy nemzeti vagy etnikai közösség képtelen az utódai számára átadni az identitását, akkor az adott csoport rövid időn belül megszűnik létezni. Ha az átadás csak részlegesen sikerül, akkor a nemzeti identitás átformálódik, ha pedig csak jóval kevesebb egyén számára sikerül átadni, mint a csoport eredeti nagysága, akkor lélekszámcsökkenés következik be. Egy folyamatosan fogyatkozó közösség pedig könnyen az identitásválság állapotába kerülhet.

Az asszimilációs elmélet esetében kulcsszerepet tölt be az identitás átadásának kérdése. Különbséget tehetünk intra- és intergenerációs asszimiláció között. Az intragenerációs asszimiláció esetében az adott egyén változtatja meg identitását, az intergenerációs asszimiláció esetében pedig az utódok identitása változik, mivel számukra nem sikerült átörökíteni az eredeti identitást. A magyar–szerb vegyes házasságok viszonylatában ez a magyar identitás eltűnéseként értelmezhető. Ha azt látjuk, hogy a vegyes házasságokból származó gyerekek a többségi nemzet identitását veszik át vagy egyfajta köztes identitást követnek (jugoszláv vagy regionális), akkor ez a magyarság rovására történő asszimilációként értelmezhető. Ebben az esetben a magyarság lélekszáma fogy, a szerb és a hozzá közelebb álló identitás alternatívát kínáló csoportok lélekszáma viszont növekszik.

A társadalmi kohéziós elmélet esetében az identitás átörökítése kevésbé kerül előtérbe, mivel a hangsúly a kapcsolatokon, illetve ezek társadalmi integráltságán van. Ha azonban az integrációból indulunk ki, akkor egy folyamatosan fogyatkozó és ezáltal marginalizálódó csoportot nem tekinthetünk társadalomba integráltnak. A társadalmi kohéziós elmélet akkor tekinti megvalósultnak egy csoport integráltságát, ha az identitásának átörökítése – ezáltal pedig a csoport túlélése – nem ütközik komoly akadályba. Ha tehát a magyar–szerb vegyes házasságok esetén a társadalmi kohéziós elmélet a meghatározó, akkor a magyar identitás átadásának többé kevésébe zökkenőmentesen kell történnie, és

legalább az esetek felében a gyerekeknek a kisebbségi identitást kell örökölni.

Az előbbieken ismertetett asszimilációs stratégiákat az identitás átörökítése során könnyen alkalmazhatónak tartom. A kategóriák finomítására az átörökítés esetében is szükség van, a három fő csoport körvonalai azonban így is megfigyelhetők. Az első csoport jelen esetben is az asszimilánsoké, ők azok, akik nem örökítik át magyar identitásukat, hanem a szerb identitást látják a legmegfelelőbbnek gyerekeik számára. A köztes kategória, ami eredetileg a beletörődő asszimilánsoké, jelen esetben egy kompromisszumkereső csoport. Tagjaik a kisebbségi identitás egy részét megpróbálják átörökíteni. A névadás esetében ide sorolom a nemzetközi nevet választók csoportját. A kettős identitás az asszimilációt megtagadók esetében jellemző. Ide sorolom azokat, akik átörökítik magyar identitásukat, ezáltal biztosítva annak tovább élését a következő generációkban. Emellett azonban a szerb identitás is jelen van a családban, tehát nem beszélhetünk a magyar identitás dominanciájáról. Először a vegyes házasságokból származó gyerekek neveivel foglalkozom. A névadás ugyanis egy fontos döntés a szülők részéről, a heterogám kapcsolatokban pedig a nemzeti identitás megnyilvánulásának egy fontos aspektusa.

A névadás

Az identitás átörökítésének legelső állomása a gyerek számára történet névadás. Egyik kiemelt fontossága abban rejlik, hogy az egyén a nevét átlagos esetben egész életén át megtartja, végigkíséri élettörténete során. A *nomen est omen* filozófiai és spirituális tartalma az ókorban meghatározó volt, de a magyarság körében is évszázadokon keresztül dominált. A gondolat központi eleme, hogy az egyén identitásának lényegét, személyiségének magvát egy szóban – az adott egyén nevében – össze lehet foglalni. A gondolat a keresztény kultúrkörben ugyanúgy fellelhető, elég csak a kiemelkedő Bibliai személyiségekre gondolnunk: Jézus (Yeshua), a szabadító, Péter (Petrosz), a kőszikla, az alap. A magyar népi hagyományokban is fontos szerepet tölt be a névadás, a szülők vagy a nagyszülők nevének továbbörökítése évszázados hagyományokra tekint vissza.

A névadás társadalmi vonatkozásai szintén kiemelt jelentőséggel bírnak. Szerepe hasonló egy nemzet elnevezéséhez, magában foglalhatja a név mögött meghúzódó értékek és normák rendszerét. Egy adott egyén magyar vagy szerb keresztneve tükrözheti a nemzeti identitását, valamint jelezheti, hogy elsősorban melyik nemzetiséghez kötődik. Jelentőségének azonban korlátai is vannak, mivel nem az adott egyén, hanem a szülők választásán alapul. A vegyes házasságok vizsgálata esetében azonban pont ez a cél, mivel

a szülők (a vegyes házasságra lépő pár) döntéseit ismerhetjük meg általa. Ha a gyereküknek magyar nevet adnak, akkor esetükben valószínűleg a kisebbségi identitás dominál, ha pedig szerb nevet, akkor a többségi. Egy nemzetközi név választása viszont középutat jelent, és jelzi, hogy a szülők egyik identitás felé sem hajlanak igazán.

A magyar–szerb vegyes házasságok esetében a névadásnak három lehetséges módja van. Az egyik a szerb név választása, ekkor értelemszerűen a szülők szerb nevet adnak a gyereknek. Ez lehet olyan szerb név, amelynek nincs magyar megfelelője (pl. Predrag) vagy magyar megfelelővel rendelkező név is (pl. Nikola – Miklós). A nemzetközi nevek választása, amelyek mindkét nyelvben megtalálhatók (pl. Milán) egy köztes megoldást jelenthet. Ezekből azonban nagyon kevés van, így a választék elég csekély. A harmadik lehetőség pedig a magyar név választása, ahol az első esethez hasonlóan lehet csak a magyar nyelvben előforduló név (pl. Enikő), és szerb megfelelővel rendelkező név (István – Stefan).

„Hát úgy beszéltük meg, hogy én magyarul beszélek a kisfiunkkal, ő pedig szerbül beszél vele, úgyhogy most két nyelven tanul egyszerre. Uroš, Uroš lett a neve. Hát, hogyha lehet, akkor kétféle nemzetiségűnek, mivel ő Magyarországon született, elsődlegesen magyar állampolgár. Még nem igazán (beszél), de mind a két nyelven szavakat már mond egyformán. Az óvodát szerbül fogja kezdeni, az általános iskolát nem tudjuk, azt még nem beszéltük meg. (A szomszéd faluban) szeretnénk, hogyha járna óvodába majd.” (28NM1)

„Tehát neki az a vezetékneve, most például a gyerek nevérol, ha beszélünk, neki ugye az vezetékneve, hogy Nikolić, tehát innentől kezdve én már nem adhatok neki egy tiszta magyar nevet, mert nem megy a kettő jól. És nekem csak annyi volt kikötésem, hogy szerb név lesz választva a kisfiunknak, de nem egy olyan nagyon cifra szerb név, amit magyarul esetleg nehezebb lenne kimondani, tehát ez volt egy kifogás. Na, most neki tetszett az a név is, hogy Srbošlav, de nekem az nem, mert magyarul az tényleg nem... nem lehet szépen kimondani, holott a Darko, mert úgy hívják a kisfiunkat, hogy Darko, az már könnyebb. Vagy Ivan is szóba jött, az is magyarul jobban ki lehet mondani.” (29NM1)

Azokat az interjúalanyokat, akik olyan nevet választottak a gyerekeiknek, amelyek csak a szerb nyelvben fordulnak elő, az asszimilánsok csoportjába soroltam. Az itt előforduló neveknek nincsenek valódi magyar megfelelői, és a magyar nyelv számára idegennek tűnnek. Az első idézett interjúalany a névhez kötődő asszimilációt a gyerek magyar állampolgárságával ellensúlyozza. Az óvodát viszont szerb nyelven fogja kezdeni a gyerekük, ami a szomszédos faluba történő utazással jár. Ez esetben az asszimiláció kezdeti jeleit figyelhetjük meg. A második idézett interjúalany és férje szintén szerb nevet választott a gyerekének, mivel nem szeretne volna, ha a szerb vezetéknev mellé egy magyar

keresztnev társul, mivel ez – véleménye szerint – diszharmóniát eredményezett volna a fia nevében. Az interjúalany tehát egy olyan név mellett döntött, aminek ugyan nincs magyar megfelelője, azonban nem teljesen idegen a magyar nyelv számára, valamint könnyen kimondható.

Ezekben az esetekben megfigyelhetők az asszimiláció jelei. Az egyértelműen szerb keresztnev választása tükrözheti a család gondolkodásmódját, ami a szerb dominancia felé tolódott. Ez természetesen nem jelent determinisztikus asszimilációt, azonban annak kezdeti jeleiként értelmezhető. Ha később szerb nyelvű oktatási intézmények mellett döntenek, ami a választott szerb név velejárója lehet, az még inkább a szerb nemzeti identitás irányába mozdítja el gyereük identitását. Ebben az esetben a kisebbségi identitás átörökítése egyáltalán nem, vagy csak részben tud megvalósulni.

„Hát univerzálisat, ami még magyarban is elmegy, meg a szerbben is. Olyan valami... mondjak példát? Szonja például, fiúban most a magyaroknál nagyon elterjedt a Milán, nekem az is tetszik, az is ilyen is lehet, olyan is lehet, ez a kettő már megvan.” (27NM0)

„Hát azt úgy, közösen beszéltük meg, olyat, ami nemzetközi név.” (44FM3)

A nemzetközi nevek választása középutat képezhet a magyar és szerb nevek közt. Ebben az esetben a magyar és a szerb fél számára is enyhén idegenként hat az adott név, azonban beleillik mindkét nyelv rendszerébe. Szintén egy alternatíva a mindkét nyelvben előforduló nevek használata, ezekben az esetekben azonban kicsi a választék. A köztes megoldás választása hidat képezhet a két nemzeti identitás között. A gyereük szabadon döntheti el, hogy melyik identitás irányába fog elmozdulni. Egy ilyen név választásából a felek közti viszonyra is következtethetünk, ugyanis ez esetben egy egyensúlyi helyzetet feltételezhetünk, amely mindkét irányba elmozdulhat.

„Könnyen, meg az első kislányt én választottam, a második nevét ő, az idősebb Ivett, a kisebb Lenke.” (53NM2)

A harmadik kategóriába a magyar nevet választó interjúalanyokat soroltam. Esetükben a kettős identitás figyelhető meg, mivel a szerb nyelv ismerete mellett (az interjúalanyok közt egyetlen esetben sem fordult elő, hogy a magyar fél ne beszélt volna szerbül) a gyereük magyar neve révén a magyar identitás is jelen van a családban. Ez lehetőséget teremt a kisebbségi identitás továbbörökítésére. Ezekben az esetekben a magyar identitás komoly jelenlétére következtethetünk, ami akár domináns szerepet is betölthet a családban. A névadás kérdésében azonban fontos kiemelni, hogy a jelentősége nem akkora, mint a nyelvhasználaté, vagy a felvállalt identitásé.

„Az új házunkat meszeltettük be, és volt itt egy piktor, i betűvel beszélt, igazi kun magyarsággal. Anyám mondta, hogy na, hát ez egy igazi magyar ember, ez a beszédéről is hallatszík. Később kiderült, hogy Vulícević Cvetonak hívták, a nagyapja volt szerb.” (72FM2)

Az idézett történetből is látható, hogy a névadás szerepe nem determinisztikus, tiszta szerb névvel is rendelkezhet valaki magyar identitással, ami fordítva is igaz, egy magyar nevű egyénnek is lehet szerb nemzeti identitása. A névadás tehát vitathatatlanul fontos szimbolikus jelentéssel bír, a hatása azonban nem elsődleges az egyén nemzeti identitásában.

„A kislányom, az első, vagyis hát most már nagylányomnak, ott ő választotta a nevet... Hát én pedig abba beleegyeztem, azzal, hogy... az az igazság, hogy én más nevet szerettem volna, és akkor mondta, hogy én... a nagylányom, ő Mila, és akkor én Petrát szerettem volna, és mondta, hogy csúnya lesz a hangzása, úgyhogy akkor keressünk valamit, ami normálisabban hangzik. Öneki... az volt a szempont, hogy ne ezek az új, modern nevek legyenek, az ilyen olyan háziállatnevek, amik most mennek. Hanem hogy egyházilag, ugye elfogadott név legyen, és akkor így a Mila, ami megint csak szerbül, magyarul a hangzása is szinte hasonló... Öneki (a kisebbiknek) én adtam a nevét, ő meg Lilla lett. Na, itt volt egy kis ilyen igen nem. A Lilla nekem onnan jött, hogy volt egy... Szabadkán egy nővér, és ő volt nekem a példaképem... Ő azért nem akarta a Lillát, mert hogy hasonló a két név, hogy nem fogjuk, hogy majd a gyerekek... nem hallgatnak a nevükre, mert Lilla, Mila, Lilla, Mila. És akkor itt volt egy kicsi, hogy hát nézzünk másik nevet, de én kötöttem az ebet a karóhoz, úgyhogy ő így lett Lilla. Mert megint csak azt néztem, hogy az Lilla is szerbül, magyarul... meg hát ugye nézem, hogy a vezetéknevőhöz, a Šehovićhez ugyanúgy passzoljon, tehát ne legyen azért nagy eltérés.” (41NM2)

A névadás nem sikerül mindig zökkenőmentesen. A fenti idézetből látható, hogy a feleség magyar, a férj viszont szerb nevet szeretett volna adni a gyerekeknek. Feltételezhető, hogy a férj fő célja a szerb névválasztás volt mindkét gyerek esetében. A feleség az első alkalommal engedett, és az idősebb lány szerb keresztnévet kapott, a fiatalabb esetében azonban az anya a magyar nyelvhez közelebb álló nevet választott, ami mellett ki is tartott. Így egy egyensúlyi helyzet alakult ki, az idősebb gyerek szerb, a fiatalabb viszont magyar keresztnévvel rendelkezik.

Mivel a névválasztás a szülők döntése, ezért csak egy iránymutatás a nemzeti identitásban, a név birtokosa szabadon dönthet saját identitásáról, a nevéől gyakorlatilag függetlenül. A névadás emellett lehet az identitás egy szimbolikus kifejezése, mivel több interjúalany is beszámolt róla, hogy magyar nevet választottak gyerekeknek, később

azonban szerb nyelvű iskolába írták be. Ezekben az esetekben a névadás szimbolizálja a magyar identitást, a többi (a nemzeti identitást nagyobb mértékben meghatározó) választás azonban a szerb identitás mellett történt. Ezekben az esetekben a névadásnak nincs további identitást meghatározó funkciója, csupán szimbolikus megjelenítése a gyerek kisebbségi identitásának.

Az iskolaválasztás

A tankötelezettség miatt a gyerekek átlagosan 12 évet töltenek el a különböző alap- és középfokú tanintézményekben, ami az egyetemi képzéssel együtt 17–20 évre is kitoldódhat. Ez egy átlagos életút során sem számít rövid időnek, különösen ha figyelembe vesszük, hogy ezek az évek a legfiatalabb életszakaszt ölelik fel, amikor az identitás a kialakulás szakaszában van. A gyerekek az iskolában sajátítják el az alapvető ismereteket, az pedig különösen meghatározó, hogy ez milyen nyelven történik. A magyar nyelvű tanintézményekben a gyerekek a magyar nyelvvel, irodalommal és kultúrával ismerkednek meg elsősorban, a szerb nyelvű iskolákban pedig a szerb nyelvvel és kultúrával. Ez nagy hatást gyakorol a nemzeti identitás alakulására. A kapcsolatháló alakulását is nagymértékben befolyásolja az oktatási rendszer, hiszen az első barátságok, és akár az első szerelem is itt alakul ki. A fiatal életszakaszban a kortárs csoport nagymértékben alakítja és formálja az egyén identitását, ezért annak nemzeti összetétele egyértelműen meghatározó. Egy zömében szerb baráti kör a szerb nemzeti identitást, egy magyar viszont a magyar nemzeti identitást erősíti. Egy vegyes házasság során tehát az iskola megválasztása gyakorlatilag a gyerek nemzeti identitásának kiválasztását is jelentheti.

A szerbiai oktatási rendszer

Az iskolaválasztás megértéséhez elengedhetetlen a szerb oktatási rendszer minimális ismerete, ezért röviden bemutatom a felépítését. A szerbiai oktatási rendszer hasonló a magyarországihoz, azonban jelentős eltérések is fellelhetőek. Az óvoda és az általános iskola felépítése gyakorlatilag megegyezik a magyarországiával, és ez a középfokú képzésről is elmondható. Az első nagy különbség a középiskola végén jelentkezik, mivel Szerbiában nincs érettségi rendszer, az egyetemekre történő bekerülés pedig nem központilag történik, minden egyetem maga szervezi a felvételi vizsgákat és határozza meg a bekerülés

feltételeit. Szerbiában nem vezették be a bolognai rendszert, ezért az egyetemi képzés osztatlan formában történik.

Szerbiában valamilyen formában mindig volt magyar nyelvű oktatás, azonban jelentős különbségek vannak az egyes oktatási szintek között. Az általános iskola a tömbmagyarság területein gyakorlatilag mindenütt elérhető magyar nyelven, a szórványban azonban ez már nehezen megvalósítható. Az apró szórványtelepülésekről gyakran félórás utazással lehet csak elérni a legközelebbi általános iskolát. Egy itt létrejött vegyes házasságban pedig nagyfokú érdekérvényesítésre és meggyőző erőre van szükség, ha a magyar partner a saját nyelvén szeretné taníttatni a gyereket, mivel a szerb iskola helyben van, a magyar pedig csak ingázással érhető el. A 2000-es években gyakori osztály- és iskolabezárások pedig csak rontották az amúgy is nehézségekkel küzdő magyar oktatási rendszer helyzetét. Viszonyítási alapként érdemes megjegyezni, hogy ebben az időben Koszovóban (ahol a szerbek élnek kisebbségben és az albánok képezik a többséget) a szerb állam 22 szerb tanulóért egy egész középiskolát tartott fenn,⁸ Délvidéken ennyi magyar tanuló esetében pedig már az általános iskolás osztálybezárást fontolgatták. A középiskolai oktatás Szerbiában nem kötelező, az általános iskolai viszont igen. A helyzet az utóbbi években valamelyest javult, a megalakult Magyar Nemzeti Tanács jelentős pénzeket fordít a magyar nyelvű oktatás finanszírozására.

Az általános iskolákban zajló nyelvoktatás is eltér a magyarországi gyakorlattól. Szerbiában a szerb nyelv tanulása mindenkinek kötelező, a magyar nyelvű oktatási intézményekben, mint nem anyanyelvet tanítják a magyar diákoknak. Esetükben anyanyelvként a magyar nyelv szerepel. Környezetnyelvként a szerb diákok nem tanulnak magyarul, számukra még választható tárgyként sem szerepel a tantervben, még a magyar többségű településeken sem. A magyar oktatásban ebből kifolyólag nagyobb az óraterheltség, mivel egy tárggyal több szerepel a tantervükben, emellett a történelemórákon többletanyagként tanulják a magyar történelmet, a kötelező szerb történelem mellett. A szerb nyelv oktatása Délvidéken nagyfokú sikertelenséggel zajlik, mivel a diákok jelentős része nem, vagy csak alig ért szerbül. Aki sikeresen elsajátítja a szerb nyelvet, az ezt nem az iskolában teszi meg, hanem otthon, vagy a baráti körében. A sikertelenség oka nem a pedagógusokban keresendő, hanem a nyelvoktatás módjában. A szerb nyelvű tankönyvekben nyelvtani leckék és irodalmi olvasmányok szerepelnek, amiket többnyire fejből kell megtanulni. Az irodalmi szövegek nagy része több évszázaddal ezelőtt született, ezért

8 Gyémánt Richárd – Petres Tibor: *A Koszovói Köztársaság, Európa legfiatalabb állama*. JATEPress: Szeged, 2008.

nyelvezetük archaikus,⁹ emellett gyakran előfordulnak tájszólásokban íródott szövegek is. Az élő beszédre és dialógusokra viszont nem fordít figyelmet a tanterv. A hétköznapi beszélgetések során emiatt az iskolában tanultakra csak erősen korlátozott mértékben lehet hagyatkozni.

A magyar nyelvű középiskolákban a magyar és a szerb nyelv oktatása az elemi oktatáshoz hasonlóan zajlik. A középiskolákba történő felvételizés központilag történik, egy felvételi vizsga és az általános iskolás bizonyítvány alapján. Szerbiában két magyar nyelvű középiskola működik, emellett 38 olyan középiskola van, ahol a szerb nyelv mellett magyarul is zajlik az oktatás. Ezekben az intézményekben a magyar osztályba iratkozó tanulók magyarul, a szerb osztályba iratkozók pedig szerbül tanulnak. Magyar nyelven azonban a legtöbb képzés nem indul minden évben, egyes szakokon csak két évente nyílik magyar nyelvű osztály. Aki tehát magyarul szeretné elvégezni ezeket a szakokat, előfordul, hogy egy évet várnia kell az indulásra. Az osztályokba való bekerülés a felvételin szerzett pontok alapján történik, és egy diák akkor kerül be a kívánt osztályba, ha eléri a meghatározott ponthatárt. Megfigyelhető azonban, hogy a magyar nyelvű szakokra jelentősen magasabb a központilag meghatározott ponthatár, mint a szerb szakokra, ennek következtében pedig a magyar osztályokba nehezebb bekerülni, mint a szerbekbe.

Szerbiában nincs magyar nyelvű felsőoktatási intézmény, és teljesen magyar nyelvű szakok sem. Szabadkai főiskolákon és az Újvidéki Egyetemen több kurzus is hallgatható magyar nyelven, ezek száma azonban a felsőbb évfolyamokon fokozatosan csökken. Aki magyar nyelven szeretné végezni az egyetemi tanulmányait, az csak Magyarországon teheti ezt meg. A magyarországi intézmények elszívó ereje nagy, mivel a magyarországi tanulás olcsóbb, mint a szerbiai, emellett a magyarországi egyetemek presztízse is magasabb. Szerbiában további nehézséget jelent a sok apró magánegyetem, amelyek államilag nem akkreditáltak. Az ide való bekerülés könnyebb, a közsférában azonban nem fogadják el az itt kiállított okleveleket. A szerb oktatási rendszer további sajátossága a honosítási eljárás. Ha valaki külföldön végezte a felsőfokú tanulmányait, akkor diplomájával csak egy központilag szervezett honosítási eljárás elvégzése után tud elhelyezkedni. A procedúra viszonylag drága és lassú, azonban kötelező azok számára, akik a közsférában szeretnének dolgozni. Paradox módon minél magasabb fokozattal rendelkezik az igénylő, annál drágább és nehezebb a honosítási eljárás. Egy alapszakos diploma honosítása

9 Viszonyításként ezt úgy érdemes elképzelni, mintha Magyarországon a külföldi diákokat a *Halotti beszéd* és az *Ómagyar Mária-siralom* alapján akarnák megtanítani a magyar nyelvre. Az oktatás során használt szerb irodalmi szövegek egyébként stílusukban és témájukban is az említett magyar művekhez állnak közel, fő témájuk a gyász és a szenvedés.

100–200 000 Ft, egy doktori fokozat honosítása viszont már 500 000 és 1 000 000 Ft között mozog, mivel az eljárás díja mellett a disszertációt is szakfordítóval kell szerb nyelvre fordíttatni. Figyelembe véve, hogy a szerbiai fizetések jóval alacsonyabbak a magyarországiaknál, ez a pénzbefektetés anyagilag sohasem fog megtérülni. Az eljárás emellett az Európai Unió alapelveivel is ütközik, mivel a külföldi okleveleket még Europass melléklettel sem fogadják el. Ezért ezt az eljárást Szerbia uniós csatlakozása esetén meg kell szüntetni, erre azonban a közeljövőben előreláthatólag nem kerül sor.

Az identitás átörökítése és az iskola

A tömbmagyarság területein a vegyes házasságban élő szülők magyar és szerb nyelven is taníttathatják gyerekeiket. Esetükben nagyon korán meg kell hozni a döntést, hogy milyen tagozaton történjen a beiskolázás.

„Lényegében szerintem az a mérvadó, hogy ki milyen nyelven végezi az iskolát, és akkor automatikusan olyan baráti kör is alakul ki körülötte.” (39NM1)

„Hát az közismert, hogy annak a kultúrának a gyökereiből szívogatják az erőt és a tudást, aztán amely iskolába járnak. Ha magyar nyelvűbe, akkor... előtérbe kerülnek a magyar népmesék, a magyar szokások, a magyar hagyományok, a magyar kulturális kincsek, örökségek. A magyar kézművesség, népművesség, népdalok, akkor annak lesznek a hordozói és viselői. Ellenkező esetben pedig hát a délszláv vagy szerb, nevezhetem akárminek, kultúrát szívják magukba és beszélhetnek remekül magyarul, de már gondolom, írni nemigen tudnak, kommunikálni meg magyarul beszélnek, de ott az a magyarság számára veszteség, ha magyar iskolába íratják, akkor inkább a gazdagodás reménye. Már csak azért is mondom, mert annyira fogyunk, hogy már az a néhány gyermek is javíthat a statisztikákon. Látja már nincs is, hát csak ismerőseim vannak így, hogy vegyes házasságban élnek, azt tapasztalom, hogy amikor szerb fiatalember vesz el magyar leányt a magyar leány tér át a szerb nyelvre, és a családban már szerbül beszélnek.” (72FM2)

A vegyes házasságban élő szülők nagy része tisztában van az iskolaválasztás fontosságával. Az iskolával ugyanis a gyerekük baráti körének jelentős részét is meghatározzák. Emellett a nemzeti identitás és kultúra alapjait, valamint az ezek fejlődéséhez szükséges ismereteket is az iskolában sajátítja el a gyerek. Ez azonban nem az egyetlen motiváció, hiszen a szerzett tudás hasznosíthatósága és az iskola presztízse is nagymértékben befolyásolhatja a döntéshozatalt. A szülőknek több szempontot is figyelembe kell venni, és mérlegelni kell, hogy mi lesz a leghasznosabb a gyerekük számára.

Az iskolaválasztás során is elkülönítem az asszimilánsokat, a köztes megoldást keresőket és a kettős identitással rendelkezőket. Az asszimiláns családok szerb nyelven iskoláztatják a gyerekeiket. A második, köztes kategóriába azok kerülnek, akik vegyesen, iskolát váltva tanították a gyerekeiket. Például a gyerekek az általános iskolát magyarul, a középiskolát viszont már szerbül végezték el. Az oktatási életszakasz hossza miatt ebben a kategóriában sok variáció lehetséges. A harmadik csoportba a kettős identitásúak kerülnek. Ők végig – vagy ameddig ezt az oktatási rendszer megengedte – magyar nyelven tanították a gyerekeiket.

Az asszimilánsok

Az asszimilánsok csoportjába tartozó szülők közt elvált, egyedülálló anyukák és házasságok egyaránt előfordulnak. A gyerekeiket végig szerb nyelven iskoláztatták, a motivációjuk pedig sokféle lehet. A következőkben ezeket tekintem át.

„Én mondtam, hogy szerb iskolába járjon, mert könnyebben fog boldogulni szerbvel mégiscsak, és szerb iskolába járt, annyi volt az egész. De a lányom perfekt beszél magyarul.”
(70FM2)

Egyes esetekben nem a szerb fél, hanem a magyar szülő az, aki a szerb iskola választása mellett dönt. A fent említett interjúalany esetében a településen mind magyar, mind pedig szerb nyelven elérhető volt az óvoda és az általános iskola is, ők pedig a szerb tagozat mellett döntöttek. A szerb félnek nem volt szüksége a szerb iskola mellett érvelni, mivel a magyar fél vetette fel a szerb iskola lehetőségét mint jobb karrier kiindulópontot. Ezekben az esetekben a nyelvismeret döntötte el a kérdést, mivel a magyar szülő véleménye szerint a szerb nyelvvel sikeresebben tud majd elhelyezkedni a gyerekük. Ez a motiváció csak a felsőoktatásban tud igazán megvalósulni, mert a kiemelten választékos szókincsre, és a szakszavak ismeretére az egyetemen, vagy a főiskolán van igazából szükség. Az otthon elsajátított szerb szókinccsel nagy valószínűséggel nem lenne gondja a gyerekeknek a munkaerőpiacon, mivel a szerb köznyelv ismerete bőven elegendő a munkavállaláshoz. A felsőoktatásban és az értelmiségi pályán azonban vitathatatlanul előnyt jelent a gazdag szókincs. Ez persze csak abban az esetben igaz, ha Szerbiában végzik a gyerekek a felsőoktatást.

„Igen, Zelka az Szabadkán dolgozik, egyedül neveli a lányát. 11 évet töltötte, Szabadkán jár iskolába a kislány, ötödikes, szintén perfekt beszél magyarul, szerbül. Magyar volt az

apja, de elhagyta, és akkor Zelka meg úgy gondolta, hogy nekünk úgyse lesz annyi pénzünk, hogy ő külföldre menjen tanulni, és szerb iskolába íratva, mert óvodába is szerb óvodába járt, de perfekt beszéli a kislány mind a két nyelvet, úgyhogy nyugodtan átmehetne magyar tagozatra is.” (75NM2)

A felsőoktatás mint motiváció egy elvált szülő esetében is előkerült. A nagymama beszámolója alapján lánya az anyagi tőke hiánya miatt mondott le az unoka magyarországi taníttatásáról, ezért inkább szerb nyelven taníttatta. A magyar nyelvű általános és középiskolára ugródeszkeként tekintett a magyarországi felsőoktatáshoz, ami véleménye szerint elérhetetlen. Ezért az ugródeszkekével meg sem próbálkozott, és szerb nyelven taníttatta a gyermeket. A döntést az információhiány is befolyásolhatta, mivel a magyarországi felsőoktatás költségei lényegesen alacsonyabbak a szerbiaiakénál, a külföldi tanulmányokhoz viszont a szükséges nagy anyagi ráfordítások gondolata társul még abban az esetben is, ha ez nem felel meg a valóságnak. Itt azonban más motivációkat is feltételezhetünk, mivel a döntés meghozatala előtt a kislány már szerb nyelven kezdte meg az óvodát, így a külföldi tanulás költségességének gondolata valószínűleg csak egy utólagos igazolása a szerb iskola mellett már a korábbiak során meghozott döntésnek.

„Az iskoláztatással kapcsolatban is egyetértünk, szerb iskolába fog járni, de nem azért van, mert én teljesen eldobtam az én magyar nemzetiségemet, hanem egyszerűen Szerbiában élünk, és én nem akarom őt hátránnyal indítani az életben, mert akármennyire is én itt megtanultam nagyon jól szerbül, de az még mindig nem ugyanaz, mint amikor valakinek az az anyanyelve. Az én kisleányom, ő tud magyarul is, de úgy gondolom, hogy itt él Szerbiában, tehát neki könnyebb kell hogy legyen a szerb nyelv, ahhoz, hogy ő esetleg itt könnyebben feltalálja magát, és könnyebben beilleszkedjen. De magyarul is tud.” (29NM1)

A nyelvhasználat több helyen is előkerül, a magyar és a szerb fél itt is egyetért abban, hogy a gyerek jobban boldogul majd Szerbiában, ha az államnyelven végzi a tanulmányait. Itt nagy valószínűséggel nem a nyelvhasználat az egyetlen befolyásoló tényező, mivel a kisebbségi státusz alapvetően alacsonyabb, mint a többségi. A magyar anyuka tehát a gyereke számára egy magasabb státuszt, ezáltal pedig jobb életésélyeket szeretne biztosítani. Véleménye szerint ennek a legegyszerűbb módja a szerb nemzeti identitás választása. Hangsúlyozza azonban, hogy a gyerek magyarul is beszél, annak ellenére, hogy elsősorban szerb identitással rendelkezik. A gyerekek számára történő magasabb státusz biztosítása sok magyar nőnél már a párválasztás fázisában is szerepet játszik, még ha nem is egyértelműen kimondott formában. A szerb férj választása ugyanis magában hordozza a gyerekek magasabb státuszának esélyét is.

„Magyarba jártak, csak azért, mert itt volt helyben. Én azt mondtam, hogyha itt lett volna szerb, biztos szerbbe íratom én, mert a jövő más, gondolom, könnyebb lett volna nekik, de aztán magyarba jártak középiskolába is. A nagyobb lányom az főiskolát fejezett, azt Belgrádban, ő ott járt aztán szerbül, de a nyelv nem volt nekik gond tényleg, nem... Jól beszélnek a nyelvet, de nem akartam utaztatni, az az igazság. Elsőben ne utazzon még, úgyhogy ez csak ezért volt tényleg. Úgyhogy úgyis én jártam szülőértekezletre.” (62NM2)

A fent idézett interjúalany a köztes kategóriába tartozik, mivel a gyerekek az általános és középiskolát magyarul, az egyetemet viszont szerbül végezték, a motivációk alapján azonban az asszimilánsokhoz sorolom. Az anyuka elmondása szerint szerb iskolába akarta íratni a gyerekeit, ennek pedig csak az szabott gátat, hogy a településen nem volt szerb tagozat. Nem szerette volna, ha a 6 éves gyerekeknek napi szinten ingáznuk kell a szomszédos településre, ezért úgy döntött, inkább magyar nyelven iskoláztatja őket. Mivel a férje nem tud magyarul, ezért a szülői értekezleteket is ő látogatta. Motiváció tekintetében itt is a gyerekek magasabb státusza került előtérbe, azonban ezt felülírta a földrajzi távolság, és az utazás nehézségei. A nő szavaiból enyhe büntudat érzékelhető, hogy a gyerekek jobban járhattak volna, ha szerb iskolába íratják őket. Elmondása szerint később azonban a gyerekeknek nem volt gondjuk a szerb nyelv felsőoktatásban történő használatával. Az otthon elsajátított szerb nyelvtudás tehát elegendő volt a továbbtanuláshoz.

A nemi szempontok is jelen vannak, a nőkre ugyanis több szerző¹⁰ szerint jellemzőbb identitásuk feladása. Ez az idézett interjúalanyok esetében is megmutatkozik. Ennek következtében pedig a gyerekük a szerb nemzet identitását fogja örökölni apjától. A jelenség mögötti motiváció a gyerekek számára történő magasabb társadalmi státusz biztosítása. Az asszimiláció ritkábban esetben ugyan, de a magyar férfi és szerb nő viszonylatában is jelen van.

„Hát ő szerbnek vallja magát az anyja után. Mert azt kérdezik tőle, hogy mi az anyanyelve, materni jeziki, ociji jeziket senki sem kérdi. Érted? Tetőled sem kérdezik meg mi az apanyelved, hanem hogy mi az anyanyelved. Amilyen az anyja, olyan a gyerek, mert azt szokták mondani, hogy anya egy van, apa lehet tíz is. Hát nem? Meg szerb iskolába járt, hát nem mondhatja magyarnak magát. Szerb vallású. Úgyhogy ez, most az ura is szerb neki, úgyhogy most szerb.” (70FM2)

10 Mirnics Károly: Kétnyelvűség a vajdasági vegyesházasságokban. *Regio*, 1994. 5 (4). 117–127.; Qian, Zenchao: Options: Racial/ethnic identification of children of intermarried couples. *Social Science Quarterly*, 2004. 85 (3). 746–766.

Az idézett férfi interjúalany esetében egyértelmű, hogy a gyereke az anyja szerb nemzeti identitását örökölte. A magyar nők gyakran az apára hivatkozva választják gyerekük számára a szerb nemzeti identitást, mivel véleményük szerint az apa a meghatározó. A magyar férfiaknál viszont az anyanyelv hangsúlyozása figyelhető meg, szerintük ugyanis az anya a meghatározó, mivel ő tölt több időt a gyerekekkel. A nemzeti identitás hatása tehát erősebb, mint a nemi hovatartozásé, mivel a magyarok hajlamosabbak feladni saját identitásukat, és a szerb identitást választani gyermekeik számára. A nemek szerepe azonban nem elhanyagolható, mivel a magyar nők kisebb arányban örökölték át identitásukat, mint a magyar férfiak. Az elsődleges szempont tehát a nemzeti hovatartozás, mivel a kisebbségiek egyértelműen ritkábban örökölték sikeresen tovább identitásukat, mint a többségiek. A nemi identitásnak is jelentős szerepe van, a befolyása azonban sokkal gyöngébb, mint a nemzeti identitásé.

Az asszimilánsok csoportjába főként nők tartoztak, fő motivációjuk pedig a magasabb társadalmi státusz biztosítása gyerekük számára. Ennek érdekében nem örökölték tovább saját nemzeti identitásukat, hanem a férjük szerb identitását hagyják érvényesülni. Ez a jelenség a magyar férfiak körében is megfigyelhető, azonban valamivel kisebb arányban, mint a magyar nők esetében.

A köztes kategória

A köztes kategóriába tartozó interjúalanyok mindkét nyelven iskoláztatták a gyerekeiket. Tehát először magyar általános iskolába, majd szerb középiskolába írták őket, vagy ennek a fordítottja áll fenn. A gyerekek ebben az esetben mindkét nyelven tanultak az iskolás éveik során.

„A gyerekeim magyarul járták az általános iskolát, az egyetemet szerb nyelven, tökéletesen beszélnek a magyart és a szerbet is, tehát vegyes a beszédstílus, magyar szerbül.” (49NM2)

„Bojána magyar nyelvű iskolába járt óvodába is, általános iskolába is, középiskolába is, egyetemre szerb nyelven járt, és most Szabadkán jár óvónőképzőbe, azt pedig magyar nyelven. Tehát vegyesen, de ők magyar nyelven tanulnak, magyar tagozaton.” (50NM2)

„A lányom az magyarul, csak magyarba járt, a fiam az óvodába magyarul ment, és aztán meg a szerbbe, meg az iskolát is, ezt a komputer szakot, ezt is szerbül végezte...” (59NM2)

A nyelvhasználat kiemelkedően fontos motiváció a két nyelven történő iskoláztatás során. Több szülő is beszámol annak fontosságáról, hogy a gyerekei mindkét nyelvet egyformán jól beszéljék, ezért az egyik iskolát magyar nyelven, a másikat pedig szerb nyelven végeztették velük. Ennek következtében – véleményük szerint – a gyerekeik egyformán jól beszélnek mindkét nyelvet, és egyformán is ragaszkodnak mind a kettőhöz. A kétnyelvű iskoláztatás mögött tehát egy egyensúly megteremtésének motivációja áll, a szülők ezekben az esetekben fontosnak tartják, hogy mind a kisebbségi, mind pedig a többségi identitás jelen legyen a gyerekek életében. Az asszimiláció esélye itt is fennáll, azonban sokkal kisebb mértékben, mint az asszimilánsok esetében. Ebben az esetben a gyerekek a későbbiek során szabadabban dönthetnek saját identitásuk felől.

A kettős identitással rendelkezők

A kettős identitással rendelkezők körébe azokat az interjúalanyokat sorolom, akik magyar nyelven iskoláztatták a gyerekeiket. Ezekben az esetekben a gyerekek az elejétől a végéig magyar nyelven végezték tanulmányaikat, vagy a szülők magyar iskolába tervezik küldeni őket.

„Hát úgy tervezzük, hogy magyar nyelven, mivel valószínű, hogy én fogok vele tanulni, ezért akkor, hogy... mégis csak ugye én szerb nyelven nem tudnám annyira a tananyagot ugye átadni neki, mint magyarul, úgyhogy ez valószínű így a legmegfelelőbb.” (30NM1)

A magyar iskola mellett egy fontos érv a gyerekekkel történő tanulás. Az interjúalany véleménye szerint a gyerekeknek – ahogy általában minden gyereknek – szüksége lesz a szülei segítségére a házi feladatok elvégzése során és a tanulásban. Ez a feladat pedig az anyára, és nem az apára hárul, mivel pedig a legtöbb esetben az anya a magyar nemzetiségű, ezért magyarul tud neki igazán segíteni. Ha szerb iskolába küldik a gyereket, akkor az anyukának nehézségei lehetnek a segítségnyújtásban, ugyanis neki magyar az anyanyelve, nem pedig szerb. Véleménye szerint akármennyire jól beszél a szerb nyelvet, nem tudna megfelelő segítséget nyújtani gyerekének, ezért a legmegfelelőbb, ha magyar nyelven taníttatják.

„Arról nem beszélünk, hogy ha az érdekel, hogy ez a nyelv dolog, meg a sulis, meg ilyesmi, nem tudom, én elég sokat gondolkozok ezen ugye, és én igazából nem vagyok egy nagy magyar. De fontosnak tartom azt, hogy tudja a gyerek a nyelvet, és hogy ápolja a kultúrát és a nyelvet, és azt nem lehet máshogy megtenni itt nálunk, csak úgy, hogyha a gyereket magyar

iskolába íratod be ugye, mert a környezetnyelvet azt előbb-utóbb elsajátítja, viszont az anyanyelvet olyan szinten nem tudja majd ápolni, tehát anyanyelvi szinten, hogyha nem olyan nyelven tanul. És akkor itt még van egy nagyon nagy gyakorlati probléma, az viszont az, hogyha te nem tudsz a gyerekekkel tanulni otthon, meg nem tudod elvégezni a házi feladatot, akkor az apja hogy fogja vele megcsinálni.” (34NM1)

A gyerekekkel történő tanulás egy másik interjúalanynál is előkerül, és ő is hasonló véleményen van. Mivel nem szerb anyanyelvű, ezért jobban tud segíteni gyerekének, ha magyar iskolába küldik őt. Ebben az esetben azonban nem ez a fő motiváció. Az interjúalany elmondása alapján a magyar nemzeti identitása nem játszik kiemelt szerepet az életében, azonban fontosnak tartja, hogy a gyereke megtanuljon magyarul. Itt egy fontos aspektust figyelhetünk meg, történetesen a szórvány és a tömb közti különbséget. Az interjúalany ugyanis a szórvány területéről származik, ez pedig látásmódját is befolyásolja. A szórványban a szerb többség miatt a gyerek mindenképpen meg fog tanulni szerbül, annak ismerete nélkül ugyanis nem tudna boldogulni, még a hétköznapi tevékenységek során sem. Magyar nyelven pedig csak a rokonok egy részével, esetleg a barátokkal tud kommunikálni, tehát megfelelő szinten elsajátítani csak az iskolában tudja. Ha szerb nyelvű iskolába küldenék, valószínűleg minden kapcsolatát elveszítené a magyar nyelvvel, a nemzeti identitása pedig egyértelműen a szerb identitás felé tolná. Ez esetben tehát a magyar nyelvű iskolaválasztás fő motivációja a magyar identitás sikeres átörökítése.

A kettős identitásúak csoportjába tartozók fontosnak tartják átörökíteni kisebbségi identitásukat utódaik számára. Ennek kulcsmomentumaként tekintenek az iskoláztatásra, mivel egyébként a gyerekek nehezen sajátíthatná el a magyar nyelvet, ami a magyar nemzeti identitás egyik alappillére.

Összegzés

A nemzeti identitás átörökítése kiemelt fontosságú kérdés a vegyes házasságok terén. Ha a kisebbségi identitás nem öröklődik tovább, az hosszú távon az adott nemzetiség megszűnéséhez vezet. A heterogám házasságokban az asszimiláció erőteljesen megfigyelhető, a gyerekek sok esetben a többségi nemzethez kötődnek jobban. A kisebbségi identitás eltűnése ellentmond a társadalmi kohéziós elméletnek, az asszimiláció fázisai pedig megfigyelhetők az identitás átörökítése során. A kettős identitás vitathatatlanul jelen van, a többségi társadalom vonzása azonban inkább az asszimiláció valamely formáját erősíti az identitás átörökítése során.

Az asszimiláció az identitás átörökítése kapcsán figyelhető meg a leginkább. A szórvány és a tömb közti különbség az átörökítés során is megmutatkozik. A szórványban a magyar identitás átörökítése sokkal nagyobb akadályokba ütközik, mint a tömb területén. A városi szórványban ez könnyebben megoldható, mivel a magyar nyelvű iskoláztatás itt általában biztosított, a szerb identitás részéről érkező nyomás azonban itt is jelentkezik. A kis településeken azonban már jóval nagyobb erőfeszítésre van szükség mind a szülők, mind pedig a gyerekek részéről, ha a gyerek magyar iskolába jár, ugyanis ez gyakran csak ingázással oldható meg. Az asszimiláció tehát jóval nagyobb arányú a szórványban, mint a tömb területein.

Az asszimiláns csoportba sorolt interjúalanyok szerb nyelven iskoláztatják a gyerekeiket. Szerb nevet választanak számukra, az identitás átörökítése során pedig szintén az ő identitásuk lesz a domináns. A köztes kategóriába tartozók a névadás területén nemzetközi neveket választanak, iskoláztatás terén pedig magyar és szerb nyelven is taníttatják gyerekeiket. A kettős identitás kategóriájába sorolt interjúalanyok magyar nevet adnak gyerekeiknek, és az iskoláztatás terén magyar nyelven taníttatják őket. A névadás és az iskolaválasztás között azonban nem áll fenn egyértelmű kapcsolat. Az asszimilánsok fő motivációja a gyerekük későbbi magasabb társadalmi státusza, a köztes csoportba tartozók pedig a családon belüli egyensúlyt helyezik előtérbe. A kettős identitásúak fő motivációja az, hogy a gyerekük valamilyen szinten megőrizze a magyar identitását.